

GRZEGORZ GLABISZ

<https://orcid.org/0000-0002-2489-7567>

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

FINANSOWANIE WOJNY O TRON POLSKI
W LATACH 1733–1735 Z PERSPEKTYWY
KONFEDERACJI PARTYKULARNEJ
WOJEWÓDZTW POZNAŃSKIEGO I KALISKIEGO

Zarys treści: Celem artykułu jest ukazanie sposobu finansowania działań militarnych przez konfederację partykularną województw poznańskiego i kaliskiego, zawiązaną w obronie Stanisława Leszczyńskiego po podwójnej elekcji w 1733 r. Głównymi zagadnieniami badawczymi będą: sposoby uchwalania podatków i skala realizacji ich poboru, specyfika wytworzonej wówczas dokumentacji oraz próby sporządzenia bilansu finansów konfederacji partykularnej. Podstawą tych rozważań będą głównie znakomicie zachowane materiały skarbowe z archiwum Komisji Skarbowej Poznańskiej (asygnacje, kwity, rejestry i rozliczenia).

The content outline: The article aims to show how the particular confederation of the provinces of Poznań and Kalisz, convened in defence of Stanisław Leszczyński after the double election of 1733, financed its military activities. The main research topics include how taxes were enacted and the scale of their collection, the specificity of the documentation that remained after this activity, and attempts to draw up a balance sheet of the finances of the particular confederation. These reflections will be based mainly on excellently preserved treasury materials from the archives of the Poznań Treasury Commission (assignments, receipts, registers, and accounts).

Słowa kluczowe: skarbowość, konfederacja, samorząd gospodarczy, sejmiki, Wielkopolska, wojna o sukcesję polską w latach 1733–1735, województwa poznańskie i kaliskie, Komisja Skarbowa Poznańska, Jan Andrzej Palędzki, Jan Tarło

Keywords: finances, confederation, economic self-government, sejmiks, Greater Poland, war of Polish succession 1733–1735, Poznań and Kalisz provinces, Treasury Commission of Poznań and Kalisz Provinces, Jan Andrzej Palędzki, Jan Tarło

Wydarzenia, które nastąpiły po zgonie Augusta II, czyli podwójna elekcja, a w jej konsekwencji tzw. wojna o sukcesję polską, od wielu już lat cieszą się dużym zainteresowaniem historyków. Głównymi obszarami badawczymi są w tym przypadku zagadnienia militarne, polityczne oraz dyplomacja¹. Najmniej uwagi badacze poświęcili kwestiom skarbowo-ekonomicznym czy szerzej – gospodarczym². Wybitny znawca dziejów wojny o sukcesję polską, Tomasz Ciesielski, w 2000 r. podsumowując stan badań nad skarbowością, zwrócił co prawda uwagę, że „badanie funkcjonowania systemu finansowego w tym specyficznym okresie wojny domowej jest jednym z priorytetowych zadań badawczych”³. Postulat ten nie znalazł jednak oddźwięku wśród historyków.

Wydaje się, że jedną z istotnych przeszkód dla tego typu badań była wciąż istniejąca decentralizacja finansów publicznych Rzeczypospolitej. Faktycznie bowiem po 1717 r. na skutek reform sejmu niemego istniały trzy „budżety”⁴ lub innymi słowy systemy skarbowe: podskarbiński, wojskowy i ziemskie⁵. Aby w pełni zrozumieć ich funkcjonowanie, potrzebne byłyby szeroko zakrojone badania nad urzędem podskarbińskim oraz jego działaniami⁶. W przypadku zaś jednostek wojskowych należałoby dokonać niezwykle wnikliwej analizy na poziomie finansowania pojedynczych oddziałów, aby móc mówić o realizacji uchwalonego „budżetu”⁷.

¹ Szersze omówienie starszej i nowej literatury dotyczącej wojny o tron zob. R. Niedziela, *Pisma polityczne w okresie bezkrólestwa i wojny o tron polski po śmierci Augusta II Mocnego (1733–1736)*, Kraków 2005; T. Ciesielski, *Potencjał militarny Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie polskiej wojny sukcesyjnej 1733–1735. Wybrane aspekty*, „Klio” 25, 2013, nr 2, s. 81–116; A. Perłakowski, *Kariera i upadek królewskiego faworyta. Aleksander Józef Sułkowski w latach 1695–1738*, Kraków 2013; A. Lisek, *Obóz stanisławowski w województwie ruskim w okresie bezkrólestwa i wojny o tron polski w latach 1733–1736*, Kraków 2014; *Z dziejów wojny o sukcesję polską. Listy Wielkopolan do Jana Tarty wojewody lubelskiego z lat 1734–1735*, wyd. G. Glabisz, M. Zwierzykowski, Poznań 2018.

² T. Ciesielski, *Stan badań nad skarbowością polską i litewską w wieku XVIII*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 8, 2003, s. 44–59.

³ Tenże, *Problematyka badań nad skarbowością polską i litewską czasów saskich (lata 1717–1764)*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 12, 2000, s. 108.

⁴ Użycie cudzysłowu wynika z tego, że w omawianym okresie nie można jeszcze mówić o nowoczesnym rozumieniu finansów opartych na budżetach finansowych.

⁵ M. Nycz, *Geneza reform skarbowych Sejmu Niemego. Studium z dziejów skarbowo-wojskowych z lat 1697–1717*, Poznań 1938.

⁶ Jest to obecnie jedyna monografia dotycząca zagadnienia: A. Perłakowski, *Jan Jerzy Przebendowski jako podskarbi wielki koronny (1703–1729)*, Kraków 2004.

⁷ T. Ciesielski, *Stan badań nad skarbowością...*, s. 46–47. W przypadku finansów armii koronnej pewne ustalenia poczynił tenże, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009, s. 19–115; J. Dygdała, *Realizacja reform skarbowych Sejmu Niemego*

Jeśli chodzi o skarbowość ziemską, czyli już wówczas głównie zarząd nad podatkami czopowego i szelężnego, podstawowym obszarem poszukiwań powinna być polityka finansowa poszczególnych okręgów sejmikowych. Jak widać z dotychczasowych, dość skromnych badań, była ona dosyć różnorodna. Na niektórych obszarach funkcjonowały specjalnie powołane do nadzoru spraw skarbowych instytucje (komisje, deputacje) sejmikowe lub też wydelegowani samodzielni funkcjonariusze odpowiedzialni przed zgromadzeniami szlacheckimi, w innych zaś przypadkach działały specjalne zjazdy. Tego typu dowolność wpływała na sposób tworzenia się odrębnych dla każdego obszaru procedur i struktur. Nie pozostawała także bez znaczenia dla skuteczności w zarządzaniu lokalnymi finansami, również w czasie wojen i niepokojów⁸.

Poza wspomnianą decentralizacją dużym utrudnieniem jest też mizerny stan zachowania materiałów źródłowych i ich rozproszenie⁹. Dlatego też historycy podejmujący badania nad funkcjonowaniem konfederacji partykularnych, które zazwyczaj przejmowały kontrolę nad lokalnymi finansami w latach 1733–1736, przedstawiają jedynie, jakie podatki i inne obciążenia uchwalono na potrzeby działań zbrojnych. Nie towarzyszy temu jednak, ze wspomnianych wyżej powodów, głębsza refleksja, czy faktycznie zostały one zrealizowane, kiedy i w jaki sposób¹⁰.

z 1717 roku na przykładzie Prus Królewskich, w: *Sejm Niemy. Między mitem a reformą państwa*, red. M. Zwierzykowski, Warszawa 2019, s. 202–241.

⁸ M. Zwierzykowski, *Komisja Skarbowa Poznańska. Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2003, s. 255–268; tenże, *Geneza i konsekwencje reform sejmików w konstytucjach Sejmu Niemego*, w: *Sejm Niemy...*, s. 255–259; A. Pawiński, *Rządy sejmikowe w Polsce na tle stosunku województw kujawskich*, oprac. i wstęp H. Olszewski, wyd. 2, Warszawa 1978, s. 275–292; J. Rafacz, *Sejmik gospodarski ziemi warszawskiej w latach 1717–1775*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego w Warszawie, Wydział II Nauk Historycznych, Społecznych i Filozoficznych” 32, 1939, nr 1–3, s. 2–6; A. Lityński, *Sejmikowe sądy skarbowe województwa płockiego do 1717 r.*, „Studia Iuridica Silesiana” 11, 1986, s. 88–104; tenże, *Małopolskie sądy skarbowe do 1717 r.*, CPH, t. 24, 1972, nr 2, s. 123; W. Kriegseisen, *Samorząd szlachecki w Małopolsce w latach 1669–1717*, Warszawa 1989, s. 73; A. Prochaska, *Przedmowa*, w: AGZ, t. 22: *Lauda sejmikowe*, t. 3: *Lauda sejmikowe wiszeńskie 1673–1732*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1914, s. XVIII–XXI; K. Przyboś, *Sejmik województwa krakowskiego w czasach saskich (1696–1763)*, Kraków 1981, s. 107–153.

⁹ Z wyjątkiem uchwał konfederackich i uniwersałów zazwyczaj bardzo rzadko można spotkać asygnacje, kwity oraz bardziej szczegółowe rozliczenia dotyczące skarbowości wojewódzkiej w XVIII w.

¹⁰ Zob. np. A. Lisek, *Obóz stanisławowski...*, s. 52–53, 58–59, 61; tenże, *Stanowisko szlachty województwa wołyńskiego wobec wydarzeń w Rzeczypospolitej w latach 1733–1736*, „Rocznik Przemyski. Historia” 45, 2009, nr 4, s. 10–11, 17; tenże, *Stosunek szlachty województwa sandomierskiego do powtórnej elekcji Stanisława Leszczyńskiego*

Czasem na podstawie źródeł narracyjnych sygnalizuje się jedynie problemy z realizacją postanowień skarbowych.

W przypadku województw poznańskiego i kaliskiego tego typu materiały zachowały się w archiwum Komisji Skarbowej Poznańskiej¹¹. Była to instytucja wykonawcza samorządu sejmikowego, funkcjonująca w latach 1685–1766¹². Dzięki dość dobrze zachowanej bazie źródłowej (asygnacje, kwity i rejestry) możliwe staje się więc ukazanie, jak funkcjonowała skarbowość województw poznańskiego i kaliskiego w dobie konfederacji partykularnej z lat 1733–1735, zawiązanej w obronie Stanisława Leszczyńskiego. Należy jednak podkreślić, że ustalenia poniższe nie będą obejmować innych kosztów ekonomicznych, takich jak świadczenia w zakresie rzeczowym oraz wojskowym, które również ponosiły wówczas oba województwa, a zostały one wprowadzane przez władze konfederackie¹³. Głównymi zagadnieniami badawczymi będą w tym wypadku: sposoby uchwalania podatków i skala realizacji ich poboru, specyfika wytworzonej wówczas dokumentacji oraz próby sporządzenia bilansu finansów konfederackich. Prowadzenie tego typu badań podstawowych wydaje się w przypadku dziejów skarbowości wciąż niezbędne, praktycznie dla czasów Augusta III wątki te nie są poruszane, a ujęcia syntetyczne opierają się raczej na ustaleniach dla okresów wcześniejszych.

i wojny o tron polski w latach 1733–1736, w: *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, red. H. Lulewicz, M. Wagner, Siedlce 2013, s. 287, 292, 298. Dość pobieżnie omówił te kwestie S. Achremczyk, *Konfederacja grudziądzka szlachty Prus Królewskich 1733–1734*, „Zapiski Historyczne” 48, 1983, nr 1–2, s. 115–116. Poza liczebnością uchwalonego wojska i sposobem poboru rekruta kwestii uchwalonych podatków nie poruszyła wcale A. Panek, *Stanowisko szlachty lubelskiej i jej przywódców wobec wojny o tron polski (1733–1735)*, w: *Polska – Saksonia w czasach Unii (1697–1763). Próba nowego spojrzenia*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 126–146.

¹¹ AP Poznań, Zespół nr 4945, Komisja Skarbowa Poznańska (dalej: KSP) (1650–1659) 1686–1766. Źródła te były już częściowo wykorzystywane przez piszącego te słowa, jednak głównie w celach określenia położenia oddziałów oraz identyfikacji poszczególnych uczestników w takcie działań wojennych: G. Glabisz, *Konfederacja partykularna województw poznańskiego i kaliskiego przy majestacie Stanisława Leszczyńskiego 1733–1735*, „Klio” 37, 2016, nr 2, s. 61–85; tenże, *Pacyfikacja województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1734–1736*, „Wieki Stare i Nowe” 11/16, 2016, s. 67–95; *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 11–84.

¹² Jej dzieje oraz zasady funkcjonowania opisał: M. Zwierzykowski, *Komisja Skarbowa Poznańska...*

¹³ Były to m.in. wyprawy z dóbr ziemskich, wyposażenie dla pachołków, rekwizycje – w tym również sprzętu wojskowego, amunicji, kontrybucje i konfiskaty, a także ofiary dobrowolne, wybieranie podatków przez oddziały wojska koronnego, w tym zapewne także hiberna. Tego typu zagadnienia wymagają odrębnych poszukiwań w dokumentacji miast i majątków ziemskich Wielkopolski, a także setkach ksiąg grodzkich.

Organizacja systemu skarbowego konfederacji opierała się zasadniczo na zwyczajach i praktyce wykształconej przez wieki. Widać to szczególnie, gdy zestawimy decyzje konfederacji z okresu Wielkiej Wojny Północnej 1700–1717 z tymi w latach 1733–1736¹⁴. Działania te były sankcjonowane przez akty o charakterze normatywnym (uchwały, lauda)¹⁵, wydawane przez zjazdy konfederackie, a także uniwersały ogłaszane przez marszałka konfederacji, w tym konkretnym przypadku Jana Andrzeja Pałędzkiego chorążycza bydgoskiego¹⁶.

Podczas pierwszego zjazdu konfederackiego województw poznańskiego i kaliskiego 14 XII 1733 r., na którym doszło do utworzenia związku partykularnego, szlachta zobowiązała w swej uchwale kahały żydowskie do wpłaty w ciągu dwóch tygodni 20 tys. zł na potrzeby organizacji oddziałów, przy czym z tej sumy każdy z dwóch wybranych wówczas rotmistrzów miał pobrać po 2 tys. zł. Przed 1717 r. zasadniczo tego typu postanowienie nie powinno dziwić, jednak po tej dacie były niezgodne z prawem, gdyż samorządy sejmikowe nie miały już wówczas prawa dysponować innymi środkami niż czopowe i szelężne. Możliwe jednak, że szlachta wielkopolska kierowała się wówczas zasadą, wedle której w okresie bezkrólewia to do niej należa, jak to jeszcze w XVII w. określił jeden ze statystów politycznych, *iura maiestatis*, a każde województwo „membrum jest Rzeczypospolitej, któremu wolno i zjazdy sobie naznaczać, i wszystko pro bono publico stanowić”¹⁷. O innych uprawnieniach skarbowych marszałka oraz całego związku grudniowa uchwała już nie wspomina¹⁸.

Mimo tego wydaje się, że Pałędzki mógł decydować o rozdysponowaniu czopowego i szelężnego na mocy dawnych praktyk i tradycji. Dowodzą tego pozostałe materiały, które pokazują, że już od stycznia wystawiał asygnacje dla wojsk koronnych oraz podległych mu oddziałów konfederackich¹⁹. Równocześnie zaczęły pojawiać się w obiegu fałszywe dokumenty nakazujące wypłaty środków. W związku z zaistniałą sytuacją

¹⁴ Zob. szerzej M. Zwierzykowski, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego 1696–1732*, Poznań 2010, s. 74–84, 176–231.

¹⁵ Materiały te zostały wydane: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015.

¹⁶ Biogram J.A. Pałędzkiego zob. *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 36–49.

¹⁷ A. Lityński, *Problem szlacheckiego prawa zgromadzeń ziemskich w Polsce w XVII i XVIII w.*, CPH, t. 26, 1974, nr 1, s. 179.

¹⁸ Laudum nadzwyczajnego sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego za uniwersałem Augusta III w Środzie, 23 VIII 1734 r., w: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763...*, s. 89–90.

¹⁹ AP Poznań, KSP 40, Assignationes et quietationes per civitates et oppida – circa liquidationem in Commissione ducillari et solidariae agitata porrecta, k. 13.

Pałędzki 7 III 1734 r. zmuszony był wystawić uniwersał przestrzegający przed tego typu praktykami, stwierdzając, że tylko niebudzące wątpliwości dokumenty z jego podpisem i pieczęcią mogą być realizowane²⁰. W późniejszym okresie nie widać, aby ten problem się pojawiał.

Zdecydowanie więcej informacji związanych ze skarbowością konfederacką wpisano w uchwały zjazdu rozpoczętego 21 VI 1734 r. w Kaliszu. Miało to miejsce w okresie, kiedy wojska koronne i wyprawy wojewódzkie, w tym wielkopolskie, przesunęły się na obszar Kujaw, Wielkopolski i Mazowsza. Był to efekt klęski tych oddziałów pod Wyszecinem 20 IV 1734 r., kiedy próbowały bezskutecznie odblokować oblężonego w Gdańsku Stanisława Leszczyńskiego. Podczas tej reorganizacji marszałek Pałędzki, poza gromadzeniem środków oraz odbudową swych sił, zaczął z końcem maja przygotowania do wspomnianego zjazdu, by ustalić dalszy sposób działania i organizacji całego związku²¹.

Podczas obrad w sprawach skarbowych zaakceptowano dotychczasowe decyzje finansowe marszałka. Uchwalono także prawo do pobrania nowych środków z czopowego i szelężnego na działania wojenne oraz nagrody za dotychczasowe zaangażowanie²² (zob. tab. 1).

Ani w grudniu 1733, ani w czerwcu 1734 r. Wielkopoleanie nie wprowadzili osobnej administracji skarbowej przy wybieraniu wyznaczonych kwot. W działania te były zaangażowane bezpośrednio oddziały oraz ich dowódcy, którzy otrzymywali wydane przez Pałędzkiego asygnacje²³. Można wyróżnić kilka typów tego rodzaju dokumentów. Najbardziej rozwinięty składał się z informacji, kto wystawia asygnacje oraz na jakiej podstawie prawnej została ona wydana (np. uchwała konfederacji). Następnie zaś wpisywano w dokument kwotę główną uchwaloną przez zjazd, np. 30 tys. zł dla Jana Andrzeja Pałędzkiego. Wystawca

²⁰ G. Głabisz, *Konfederacja partykularna...*, s. 68–69.

²¹ O kampanii wiosennej zob. T. Ciesielski, *W obronie Gdańska – działania wojsk polskich na Pomorzu i Kujawach 1733–1734*, „Studia Historyczno-Wojskowe” 2, 2008, s. 177–195.

²² Podjęto też szereg innych decyzji, w tym jeszcze jedną dotyczącą przyznania Józefowi Opalińskiemu staroście śremskiemu 1 tys. czerwonych złotych, była to jednak decyzja dotycząca jego dawnych zasług; nie był on wówczas zaangażowany w działania wojenne. Asygnacje wydano w tej sprawie dopiero w 1740 r. (np. AP Poznań, KSP 86, s. 8–29); Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity i za uniwersalem marszałka konfederacji w Kaliszu, 21 VI 1734 r., w: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763...*, s. 110–114; G. Głabisz, *Konfederacja partykularna...*, s. 71–76.

²³ W okresie od 6 VII 1733 do 5 X 1734 r. nie działała także Komisja Skarbowa Poznańska, wznowiła swe prace dopiero przy stronnikach Augusta III; zob. M. Zwierzykowski, *Komisja Skarbowa Poznańska...*, s. 340–341.

Tabela 1. Środki przyznane lub potwierdzone przez zjazd 21 VI 1734 r. z podatków czopowego i szelężnego

Lp.	Kwota (w zł)	Cel/powód przyznanych pieniędzy
1.	30 tys.	W podziękowaniu i na utrzymanie chorągwi zaciężnych powołanych i walczących zimą pod komendą Jana Andrzeja Pałędzkiego chorążycza bydgoskiego
2.	40 tys.	Marszałkowi Janowi Andrzejowi Pałędzkiemu za jego dotychczasowe działania
3.	10 tys.	Stefanowi Moszczeńskiemu sekretarzowi konfederacji za jego dotychczasowe działania
4.	10 tys.	Zatwierdzenie przyznanych wcześniej przez Jana Andrzeja Pałędzkiego kwot plk. Władysławowi Skórzewskiemu (środki wówczas nie były jeszcze w pełni wybrane)
5.	15 tys.	Plk. Władysławowi Skórzewskiemu za dotychczasowe działania jego oddziałów
6.	100 tys.	Dla wojsk koronnych pod komendą Jana Tarły wojewody lubelskiego (w tym 6 tys. na wynagrodzenie posłów wojskowych oraz 5400 na poczynione przez wojska szkody)

Źródło: Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity i za uniwersalem marszałka konfederacji w Kaliszu, 21 VI 1734 r., w: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015, s. 110–112.

informował, że z danego miasta²⁴ lub kilku mają być wybrane konkretne kwoty na pokrycie tego zobowiązania²⁵. Zazwyczaj przy tak dużych sumach tego typu asygnacji wystawiano kilka, a nawet kilkanaście. Niestety, nie wszystkie asygnacje zostały sporządzone w ten sam sposób, w niektórych przypadkach brakuje informacji, do której konkretnej uchwalonej kwoty głównej odnosi się dokument. Pojawiają się wówczas problemy z przyporządkowaniem dokumentu. Na przykład Pałędzki miał przyznane łącznie 70 tys. zł, ale rozbite na dwie osobne pozycje podczas zjazdu 21 VI 1734 r. (30 i 40 tys. zł). Nie zawsze w swych asygnacjach podawał, do której są konkretnie przyporządkowane²⁶. Podobny problem

²⁴ Zob. np. AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla S. Moszczeńskiego do Lwówka – 2000 zł, Kalisz, 25 VI 1734 r., s. 51.

²⁵ Zob. np. tamże, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla S. Moszczeńskiego do miast: Rogoźno – 1000 zł, [nieczytelne] – 700 zł, [nieczytelne] – 600 zł, Słupca – 1000 zł, Babimost – 1500 zł, Kalisz, 25 VI 1734 r., s. 60.

²⁶ Zob. np. tamże, Asygnacja J.A. Pałędzkiego do Wschowy – 3000 zł, Zduny, 25 II 1735 r., s. 94. Należy jednak zwrócić uwagę, że w tych przypadkach, w których nie podano dokładnie przyporządkowania, używał często określenia „na konto moje”, stosowanego też, gdy wypisywał sumę 40 tys. zł, dlatego w dalszych ustaleniach będą asygnacje z tym zwrotem przyporządkowywał do tej puli.

występuje, gdy wystawiane są one na podkomendnych danej osoby bez informacji, komu przysługuje dana pula środków²⁷.

Ten ostatni problem pojawia się szczególnie w przypadku realizacji zapisu o 100 tys. zł przeznaczonych na wojska Jana Tarły. W tym wypadku Pałędzki sporządzał część asygnacji samodzielnie. Takie kompetencje miał również pełnomocnik wojewody lubelskiego, rotmistrz Konstanty Dunin-Borkowski, który wystawiał asygnacje na podstawie swego rodzaju asygnacji „generalnej”, w której marszałek konfederacji wyznaczył konkretne miasta i obciążenia²⁸. O rozdysponowaniu, w jakim stopniu i kwocie będą pobierane, decydowali samodzielnie Pałędzki i Dunin-Borkowski. Takie uprawnienia miał również Tarło, lecz korzystał z nich rzadko²⁹. Zdarzały się też przypadki, kiedy dana asygnacja była anulowana i przeznaczone w niej środki otrzymywał do wybrania ktoś inny³⁰.

Wydawać by się mogło, że po zakończeniu wojny wszystkie niezrealizowane asygnacje lub przyznane kwoty zostaną anulowane w związku z wygraną zwolenników Augusta III. Okazuje się, że tak się jednak nie stało. Po wypłaty zgłaszali się nadal uczestnicy walk związani z dawnym obozem Stanisława Leszczyńskiego, przedstawiając asygnacje Pałędzkiego. Część z nich została uznana. Bywały też przypadki, kiedy marszałkowie Komisji Skarbowej Poznańskiej, na podstawie dokumentów wydanych przez Pałędzkiego, wystawiali nową asygnację. Niestety, często już bez określenia, z jakiej konkretnie puli wyznaczonej kiedyś ma zostać pobrana³¹. Między 1738 a 1740 r. Trybunał Skarbowy

²⁷ Zob. np. AP Poznań, KSP 81, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla por. Jana Wojciecha Gebirowicza do Osiecznej – 1500 zł, b.m., 3 III 1735 r., s. 6. Faktycznie dzięki innym materiałom udało się zidentyfikować, że był to oficer z chorągwi podległej Pałędzkiemu.

²⁸ AGAD, Papiery Tarłów, sygn. 4, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla wojska w komendzie Jana Tarły wojewody lubelskiego do 22 miast na sumę 52 664 zł, pod Rogowem, 25 VIII 1734 r., s. 2–3. Możliwe, że takich dokumentów było więcej, lecz się nie zachowały. Widać jednak z zachowanych materiałów, że również na pulę 100 tys. wystawiano później również asygnacje do innych miast niż wspomniane 22; zob. np. tamże, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla wyznaczonych wojskowych do Kalisza – 4000 zł, pod Rogowem, 25 VIII 1734 r., s. 1.

²⁹ Jest to jedyna znana: AP Poznań, KSP 86, Powtórna asygnacja J. Tarły dla Jana Bartoszewicza do Jutrosina – 1200 zł, Jaraczewa – 120 zł, Środy 680 zł, b.m., 18 XI 1740 r., s. 101.

³⁰ Na przykład 25 VI 1734 r. Pałędzki wystawił asygnacje dla Jana Bartoszewicza do m.in. Obornik – 1000 zł, jednak pod wpływem wydarzeń militarnych związanych z aresztowaniem wspomnianego dowódcy oraz odłączenia się jego chorągwi, przekazał tę sumę dla płk. Skórzewskiego; AP Poznań, KSP 79, s. 58–59; AP Poznań, KSP 81, s. 8.

³¹ Zob. np. AP Poznań, KSP 84, Asygnacja S. Garczyńskiego dla Kajetana Morawskiego do Międzychodu – 800 zł, Poznań, 10 III 1738 r., s. 58.

Koronny w Radomiu po zawarciu kompromisu między województwami a wojskiem wydał wyrok, na mocy którego przewodniczący Komisji Skarbowej Poznańskiej miał wydać asygnacje jeszcze na 25 tys. zł w związku z niezrealizowaniem w pełni wypłaty dla wojsk Tarły kwoty 100 tys. zł³².

Na podstawie przeprowadzonej kwerendy i analizy można stwierdzić, że nie zachował się pełen komplet tego typu dokumentów wystawianych w czasie wojny o tron polski. Lepiej sytuacja wygląda w przypadku tych wystawionych po 1736 r., a dotyczących konfliktu³³. Zachowanych asygnacji dla lat 1733–1735 posiadamy łącznie 40, które wyznaczają 88 pobrań na łączną kwotę **152 705 zł**. Te, które wystawiono lub wydano ponownie po 1736 r., zachowane są w liczbie 25, wyznaczając 35 pobrań na w sumie **40 105 zł**. Zatem łącznie dla obu okresów wyasygnowano **192 810 zł**³⁴. Tego typu materiałów było więcej, świadczą o tym zachowane rejestry oraz kwity³⁵. Każdy posiadacz asygnacji miał bowiem obowiązek, udając się do danego miasta, złożyć oświadczenie (kwit), w którym zaświadczał wybrane kwoty. Czyniono to na dwa sposoby: wypisywano osobny dokument lub zostawiano całą asygnację z potwierdzeniem na niej, we właściwym mieście. Czasami, gdy nie została przekazana cała żądana suma, wpisywano na asygnacji oświadczenie o części wybranej kwoty i powracano do sprawy, gdy dane miasto miało środki lub pobierający zostawiał jedynie kwit na tę część³⁶. Ostatecznie komplet dokumentacji powinien był trafić na posiedzenie Komisji Skarbowej Poznańskiej. Tam miasta rozliczały się z podatków czołowego i szelężnego. Niestety, również w przypadku kwitów mamy do czynienia z takimi, które dotyczą części zachowanych 65 asygnacji, a trzeba też brać pod uwagę, że niektóre nie dotrwały do naszych czasów. Zawarte w samych kwitach informacje pozwoliły na ich przyporządkowanie

³² AP Poznań, KSP 86, Asygnacja S. Garczyńskiego dla W.M. Miaskowskiego do Piły – 55 zł, Poznań, 16 III 1740 r., s. 44.

³³ Ostatnie rozpoznane asygnacje związane z tym konfliktem były wystawiane jeszcze w grudniu 1740 r.; tamże, Asygnacje z 1740 r., s. 44–106.

³⁴ Obliczenia na podstawie: AP Poznań, KSP 79–86; AGAD, Papiery Tarłów, sygn. 4, s. 1–3.

³⁵ AP Poznań, KSP 40, Assignationes et quietationes per civitates et oppida – circa liquidationem in Commissione ducillari et solidariae agitata porrecta, k. 12–51; BKórń, rkps 438, Assignationes per quem, cui extraditae, et per civitates exolutae, in commissionibus liquidatae, ex libro liquidationum depromptae, et quidem primo. In Ao 1736 die nona aprilis. Sub directione IM. Ludovici Szoldrski Palatini Iunivladislaviensis, k. 1–14.

³⁶ Na przykład w marcu 1735 r. por. Jan Wojciech Gebirowicz otrzymał asygnację na 1500 zł do Osiecznej. Pieniądze wybierał dwa razy, w pierw wystawił 4 marca kwit na 500 zł, następnie zaś 14 marca pobrał 1000 zł; AP Poznań, KSP 81, s. 11.

do dziejów wojny o tron polski. Nie we wszystkich przypadkach było to jednak możliwe³⁷.

Zachowało się łącznie 87 kwitów, w tym 49 wystawiono w latach 1733–1735, na ich podstawie potwierdzić można wybranie 66 664 zł, czyli o dwie trzecie mniej niż zadeklarowano w zachowanych asygnacjach. Jeśli chodzi o intensywność wybierania tych podatków, to widać jednoznacznie na tle wszystkich miesięcy, że w marcu 1735 r. wystawiono ponad połowę kwitów (**37 382 zł i 30 gr**). Konfederaci prawdopodobnie spodziewali się, że będzie to ostatnia szansa na realizację posiadanych asygnacji. Chwilowo korzystna dla nich sytuacja militarna dawała im takie możliwości³⁸. Nie należy jednak wysnuwać na podstawie wspomnianych materiałów zbyt daleko idących wniosków, jeśli chodzi o skuteczność poboru czopowego i szeleżnego. Wszystkie zachowane kwity dotyczące działań konfederacji opiewają na sumę **112 410 zł**, wspomniane zaś asygnacje to **192 810 zł**. **Należy jeszcze raz podkreślić, że nie wszystkie asygnacje można przyporządkować do zachowanych kwitów i na odwrót.**

Problem ten rozwiązuje się częściowo z chwilą, gdy porówna się wspomniane dwa rodzaje źródeł z zachowanymi rejestrami z lat 1734–1750, będącymi efektem rozliczeń Komisji Skarbowej Poznańskiej z miastami. Zestawienia te mają jednak swoją specyfikę. Pierwszy z rękopisów, znajdujący się w archiwum Komisji, dotyczy okresu 1727–1750 i zawiera jako jedyny rozliczenia z posiedzenia, które odbyło się 5 X 1734 r. Już wówczas były tam przedstawiane dokumenty skarbowe konfederacji partykularnej³⁹. Rejestr ten ułożony jest chronologicznie według sesji, jakie się odbyły. Przy każdym posiedzeniu sporządzano spis alfabetycznie według nazwisk osób, które wystawiły kwit lub asygnację. Niestety, nie przy każdej zapisce można znaleźć wszystkie informacje, co znacznie utrudnia przyporządkowanie (np. brak imion lub jest informacja jedynie o kwocie bez podania asygnacji). Czasem też wpisywano Pałędzkiego, choć środki

³⁷ W niektórych asygnacjach, kwitach lub pozycjach w rejestrze informacje były zbyt ogólne, by je przyporządkować. Zdarzają się kwity, w których były podawane informacje o tym, kto wystawił asygnację, kiedy i gdzie. Są również takie przypadki, kiedy istnieje tylko krótka notatka o pobraniu i podpis. Wówczas nie zawsze było możliwe przyporządkowanie kwitu do badanego okresu. Czasem kwity nie mają daty wystawienia, co też nie pozwala w skali całego materiału badać intensywności poboru środków.

³⁸ Szerszy opis działań militarnych wówczas zob. *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 13–30.

³⁹ AP Poznań, KSP 40, Assignationes et quietationes per civitates et oppida – circa liquidationem in Commissione ducillari et solidariae agitata porrecta, k. 12–16.

z danego miasta pobrał ktoś inny⁴⁰. Daty zawarte przy opisie kwitów dotyczą często wystawienia asygnacji⁴¹. Należy też pamiętać, że pobranie środków było zrealizowane np. w 1734 r., a miasto nie zawsze rozliczało się na pierwszym najbliższym posiedzeniu Komisji Skarbowej Poznańskiej, np. w 1736 r., tylko kilka lat później⁴². Nie pozwala to więc na określenie intensywności wybierania środków, jeśli posiadamy jedynie informacje zawarte w asygnacji i rejestrze bez dat wybrania.

Podobne problemy widoczne są również przy analizie drugiego z rejestrów. Sporządzony prawdopodobnie na zlecenie Augustyna Działyńskiego wojewody kaliskiego, dotyczy lat 1736–1750⁴³. Również w tym przypadku funkcjonuje układ chronologiczny z podziałem na sesje, tym razem jednak rozliczające się miasta są ułożone alfabetycznie, choć też nie zawsze konsekwentnie i to do nich są przyporządkowano dane tylko o tym, kto wystawił lub pobrał daną sumę. Brak już szerszych wzmianek. Oba wspomniane zestawienia (AP Poznań, Komisja Skarbowa Poznańska, sygn. 40 i BKórń, rkps 438) zazwyczaj są zgodne, choć istnieje kilka odstępstw, jak inne kwoty przy danym mieście lub też inne nazwiska osób pobierających/rozliczających. Kilka pozycji znajduje się tylko w jednym zestawieniu, a w drugim już nie występują⁴⁴. Oba zestawienia uwzględniają też dziesiątki innych rozliczeń z lat 1727–1750, które realizowano na zlecenie Komisji Skarbowej Poznańskiej oraz sejmiku.

⁴⁰ Na przykład 16 VIII 1734 r. J.A. Pałędzki wystawił asygnację do Konina na 550 zł; z zachowanego kwitu wiemy, że została pobrana przez Ludwika Hersztopskiego 20 VIII 1734 r., natomiast w rejestrach widnieje, że to Pałędzki ją odebrał; AP Poznań, KSP 79, s. 88; AP Poznań, KSP 40, s. 24.

⁴¹ Jediną możliwością sprawdzenia, czy data zawarta w rejestrze pochodzi z kwitu lub asygnacji, jest możliwa wówczas, gdy zachowały się oryginały. Często też pojawia się problem datowania, gdyż używany był w tych rejestrach skrót *sine data*, lecz nie zawsze da się określić, która data była początkowa.

⁴² Na przykład AP Poznań, KSP 80, Asygnacja K. Borkowskiego dla chorągwi Biernackiego do Miejskiej Górki – 1500 zł, Dobieszewice, 12 XII 1740 r., s. 44. Została rozliczona na podstawie kwitu wystawionego 15 V 1739 r., na Komisji Skarbowej Poznańskiej miasto rozliczało się zaś z tej kwoty na sesji 13 I 1744 r., mimo że między 1739 a 1744 r. odbyło się kilka innych sesji; AP Poznań, KSP 86, s. 88; AP Poznań, KSP 40, k. 32v.

⁴³ BKórń, rkps 438, *Assignmentes per quem, cui extraditae, et per civitates exolutae, in commissionibus liquidatae, ex libro liquidationum depromptae, et quidem primo*. In Ao 1736 die nona aprilis. Sub directione IM. Ludovici Szoldrski Palatini Iunivladislaviensis, k. 1–14.

⁴⁴ Na przykład w rejestrze z archiwum Komisji Skarbowej Poznańskiej podczas sesji 10 III 1738 r. wprowadzono rozliczenie asygnacji J.A. Pałędzkiego do Obrzycka na 1000 zł. Natomiast w dokumencie znajdującym się w zbiorach Biblioteki Kórnickiej taka pozycja nie figuruje; AP Poznań, KSP 40, k. 24.

Również w trakcie trwania wojny, przez te same osoby, które uczestniczyły w konflikcie. W materiałach po Komisji Skarbowej Poznańskiej zachowało się jeszcze kilka takich zestawień, lecz w porównaniu do dwóch opisanych są fragmentaryczne i nie wnoszą nowych informacji⁴⁵.

Mimo pewnych luk w materiale oraz ograniczeń i wątpliwości, które wskazywałem powyżej, możliwa jest jednak, w mojej ocenie, próba analizy ukazującej skalę faktycznej realizacji decyzji finansowych konfederacji. Ten swego rodzaju „bilans” należy jednak podzielić na kilka poziomów. Ukazane w nim będą dyspozycje finansowe, dla których zachował się komplet dokumentacji (asygnacja, kwit oraz rozliczenie w rejestrze), w drugiej zaś kolejności te, które bez większych wątpliwości można przyporządkować do badanej problematyki, czyli zachowany kwit lub asygnacja i pozycja w rejestrze. Dane tylko z samych rejestrów bez reszty dokumentacji wprowadzam do obliczeń, jeśli widać z opisów w nich zawartych, że suma rozliczona przez miasto dotyczy działalności konfederatów.

Całość została uszeregowana chronologicznie, z podziałem na dwa podokresy: od grudnia 1733 do czerwca 1734 r. – w tym wypadku dokumentacja jest najskromniejsza, oraz od czerwca 1734 do marca 1735 r., wraz z latami po wojnie w osobnej tabeli, bardziej ogólnej niż dla pierwszego okresu z racji dużej ilości materiałów⁴⁶. Ostatnią pozycją w ramach zestawienia są informacje, których nie da się przyporządkować do żadnej z uchwalonych przez sejmik sum. Niemniej jednak zachowane materiały (kwity, asygnacje, pozycje w rejestrze) potwierdzają, że dotyczą one finansowania wojny.

Za pierwszy okres działań konfederatów, jak widać z danych zawartych w tabeli 2, rozliczono łącznie wszystkie pobrania konfederackie na sumę 28 936 zł. Z zachowanych kwitów i asygnacji pojawia się jedynie kwota 18 276 zł, jednakże dzięki wspomnianym rejestrom można przyporządkować więcej pozycji⁴⁷. Środki te były wykorzystywane w czasie formowania się nowych oddziałów, wówczas głównie we współpracy z formacjami partii wielkopolskiej wojska koronnego podległej Piotrowi Sokolnickiemu chorążemu wschowskiemu⁴⁸. Z jego rozkazu Wojciech Miaskowski i Maciej Gorzeński przejęli przeszło 7650 zł⁴⁹ na potrzeby

⁴⁵ AP Poznań, KSP 26, Rejestr spraw z miastami i miasteczkami w sprawie czopowego i szelężnego (1736–1750), s. 1–77; AP Poznań, KSP 144, Zestawienia wydanych asygnacji na pieniądze z podatku czopowego i szelężnego dla różnych asygnatariuszy (1734–1735, 1749–1756), s. 1–12.

⁴⁶ Wykaz, obliczenia do każdej pozycji uchwalonej przez zjazd były jednak wykonywane podobną metodą jak tab. 2.

⁴⁷ Zob. tab. 2.

⁴⁸ *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 54–58.

⁴⁹ Zob. tab. 2, poz.: 4, 17, 18 i 28.

Tabela 2. Zarejestrowane wydatki skarbowe konfederacji partykularnej województw poznańskiego i kaliskiego od 14 XII 1733 do 21 VI 1734 r.

Lp.	Data i miejsce wystawienia asygnacji	Wystawca asygnacji	Miasto, z którego ma być pobrana kwota	Suma zawarta w asygnacji (w zł)	Data i miejsce wystawienia kwitu	Wystawca kwitu	Suma pobrana na kwiecie (w zł)	Potwierdzenie w rejestrze i suma w nim zawarta (w zł)	Data sesji KSP, na której rozliczono pobrane środki	Podstawa źródłowa (sygn./uwagi)
1.	[2 I 1734] [Rogowo]	[J.A. Pałędzki]	Jutrosin	–	27 I 1734 Jutrosin	kpt. Maciej Gorzeński	126	126	9 IV 1736	A – brak K – KSP 79, s. 13 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 1v
2.	–	–	Powidz	–	16 I 1734 Powidz	kpt. Maciej Gorzeński	100	100	10 III 1738	A – brak K – KSP 79, s. 15 R – KSP, 40, k. 23v; BKórn 438, k. 4
3.	2 I 1734 Rogowo	J.A. Pałędzki	Wschowa	7000	1 II 1734 Wschowa	kpt. Maciej Gorzeński	1800	1800	9 IV 1736	A – KSP 79, s. 1 K – KSP 79, s. 2 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 3
4.	2 I 1734 Rogowo	J.A. Pałędzki	Kalisz	1500	22 II 1734 b.m.	kpt. Maciej Gorzeński	1500	1500	9 IV 1736	A – KSP 79, s. 8 K – KSP 79, s. 8 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 1v
5.	[19 I 1734]	[J.A. Pałędzki]	Zagórowo	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	72	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 3v
6.	[21 I 1734]	–	Chocz	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	100	5 X 1734	A, K – brak R – KSP 40, k. 13
7.	[21 I 1734]	–	[Piła]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	100	5 X 1734	A, K – brak R – KSP 40, k. 13
8.	[22 I 1734]	–	Zduny	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	2000	5 X 1734	A, K – brak R – KSP 40, k. 13

Lp.	Data i miejsce wystawienia asygnacji	Wystawca asygnacji	Miasto, z którego ma być pobrana kwota	Suma zawarta w asygnacji (w zł)	Data i miejsce wystawienia kwitu	Wystawca kwitu	Suma pobrana na kwiecie (w zł)	Potwierdzenie w rejestrze i suma w nim zawarta (w zł)	Data sesji KSP, na której rozliczono pobrane środki	Podstawa źródłowa (sygn./uwagi)
9.	[22 I 1734]	[J.A. Pałędzki]	Rogoźno	–	–	Ludwik Hersztopski	–	1000	5 X 1734	A, K – brak R – KSP 40, k. 13
10.	[30 I 1734]	[J.A. Pałędzki]	Bojanów	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	2660	5 X 1734	A, K – brak R – KSP 40, k. 13
11.	–	–	Zaborów	–	31 I 1734 Zaborów	kpt. Maciej Gorzeński	300	300	9 IV 1736	A – brak K – KSP 79, s. 9 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 3v
12.	[1 I 1734]	–	Miłosław	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	500	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 1v
13.	–	–	Śrem	–	5 II 1734 Śrem	kpt. Maciej Gorzeński	400	[400]	5 X 1734	A – brak K – KSP 79, s. 19 R – KSP 40, k. 13
14.	[8 II 1734]	–	Jarocin	–	–	kpt. Maciej Gorzeński	–	240	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 1v
15.	–	–	Słupca	–	10 II 1734 Słupca	kpt. Maciej Gorzeński	1200	1200	9 IV 1736	A – brak K, Z – KSP 79, s. 11 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 3
16.	[11 II 1734]	–	Środa	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	265	5 X 1734	A – brak K – brak R – KSP 40, k. 13
17.	–	–	Kalisz	–	18 II 1734 Kalisz	Wojciech Miaskowski starosta gembicki	1000	1000	9 IV 1736	A – nie wystawiono K – KSP 79, s. 21, 32; R – KSP 40, k. 19; BKórn 438, k. 1v

18.	–	–	Kalisz	–	21 II 1734 Kalisz	Wojciech Miaskowski starosta gembicki	151	152	9 IV 1736	A – nie wystawiono K – KSP 79, s. 23, 32 R – KSP 40, k. 19; BKórn 438, k. 1v
19.	[29 II 1734]	–	[Miejska Górka]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	700	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2
20.	[29 II 1734]	–	[Ostrów]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	130	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2
21.	[29 II 1734]	–	[Raszków]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	480	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2v
22.	[29 II 1734]	–	[Sulmie- rzyce]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	312	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2v
23.	[29 II 1734]	–	–	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	900	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2v
24.	–	–	[Gostyń]	–	–	[kpt. Maciej Gorzeński]	–	800	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 1v
25.	–	–	Śrem	–	10 III 1734 Śrem	kpt. Maciej Gorzeński	200	200	27 VII 1745	A – brak K – KSP 79, s. 19 R – KSP 40, k. 40v; BKórn 438, k. 9
26.	30 III 1734	J.A. Pa- lędzki	Wschowa	7000	8 IV 1734 Ossowa Sień	plk Władysław Skórzewski	6000	6000	9 IV 1736	A – KSP 79, s. 2 K – KSP 79, s. 2 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 3
27.	–	–	Łobżenica	–	22 IV 1734 Łobżenica	kpt. Maciej Gorzeński	500	500	9 IV 1736	A – brak K, Z – KSP 79, s. 10 R – KSP 40, k. 17v; BKórn 438, k. 2

Lp.	Data i miejsce wystawienia asygnacji	Wystawca asygnacji	Miasto, z którego ma być pobrana kwota	Suma zawarta w asygnacji (w zł)	Data i miejsce wystawienia kwitu	Wystawca kwitu	Suma pobrana na kwiecie (w zł)	Potwierdzenie w rejestrze i suma w nim zawarta (w zł)	Data sesji KSP, na której rozliczono pobrane środki	Podstawa źródłowa (sygn./uwagi)
28.	–	–	Kalisz	–	24 V 1734 Kalisz	Piotr Sokolnicki	4999	4999	9 IV 1736	A – nie wystawiono K – KSP 79, s. 32 R – KSP 40, k. 19; BKórń 438, k. 1v
29.	–	[J.A. Pałędzki]	[Krotoszyn]	–	–	[Wojciech Gebirowicz]	–	400	9 IV 1736	A, K – brak R – KSP 40, k. 17v; BKórń 438, k. 2
Razem		–	–	15 500	–	–	18 276	28 936	–	–

Legenda: [] – próba rekonstrukcji danej informacji na podstawie innych źródeł, podanych w ostatniej kolumnie, A – asygnacja, K – kwit, R – rejestr, Z – zakwestionowany.

Źródło: AP Poznań, KSP 40, 79; BKórń, sygn. 438.

oddziałów regularnych wojska koronnego. Działo się to za zgodą marszałka konfederacji Palędzkiego⁵⁰. Jeśli chodzi o pozostałe kwoty wybrane przez Gorzeńskiego, to należy uściślić, że 2 I 1734 r. w Rogowie otrzymał on asygnacje na 21 tys. zł. Z tej sumy miał prawo wybrać 7 tys. zł we Wschowie, co też próbował uczynić, z dość mizernym skutkiem (1800 zł). Należy podejrzewać, że wszystkie środki, które wybrał (14 685 zł), dotyczyły tej puli, choć mógł mieć jeszcze inne asygnacje. Z dalszych rozliczeń nie widać, by próbował zrealizować do końca to zadanie⁵¹.

Dość interesujące są w tym przypadku dwa kwity, które wystawił Gorzeński do miejscowości Słupca (1200 zł) i Łobżenica (500 zł). Palędzki zawarł na nich adnotację, że nie uznaje tych dokumentów, gdyż nie wystawił na nie asygnacji⁵². Ostatecznie jednak zostały przez Komisję Skarbową Poznańską rozliczone⁵³. Ostatnim zidentyfikowanym asygnatariuszem, który pobierał wówczas środki, był płk Władysław Skórzewski⁵⁴. Za swe zasługi otrzymał od marszałka konfederacji nagrodę w postaci 10 tys. zł⁵⁵, jednak również do czerwca 1734 r. nie wybrał całości (6 tys. zł). Niestety, również nie wiadomo, czy faktycznie kawały żydowskie wypłaciły uchwalone 20 tys. zł. Gdyby faktycznie tak się stało, to wówczas łącznie oba województwa wniosłyby w finansowanie pierwszego etapu działań wojennych **48 936 zł**. Do najbardziej obciążanych z 23 miast należały wówczas Kalisz – 7650 zł i Wschowa – 7800 zł. Warto też nadmienić, że jak wynika z korespondencji Palędzkiego, w tym okresie na formowanie oddziałów wykladał on głównie własne pieniądze⁵⁶. Jego oddziały liczyły ok. 500 żołnierzy kawalerii i piechoty w czasie, gdy uczestniczyły w ofensywie wiosennej Jana Tarły na Pomorzu Gdańskim⁵⁷.

Dokumentacja odzwierciedlająca realizację decyzji skarbowych z 21 VI 1734 r. we wszystkich właściwych przypadkach wykazuje duże

⁵⁰ AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Palędzkiego dla M. Gorzeńskiego do miasta Kalisza – 1500 zł, Rogowo, 2 I 1734 r., s. 8.

⁵¹ W obu rejestrach (AP Poznań, KSP 40 i BKórń, rkps 438) już się później nie pojawia.

⁵² Zob. sygn. w tab. 2, poz. 15 i 27.

⁵³ AP Poznań, KSP 40, Assignationes et quietationes per civitates et oppida – circa liquidationem in Commissione ducillari et solidariae agitata porrecta, k. 17v; BKórń, rkps 438, Assignationes per quem, cui extraditae, et per civitates exolutae, in commissionibus liquidatae, ex libro liquidationum depromptae, et quidem primo. In Ao 1736 die nona aprilis. Sub directione IM. Ludovici Szoldrski Palatini Iunivladislaviensis, k. 2–2v.

⁵⁴ Szerzej jego biogram zob. *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 78–81.

⁵⁵ AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Palędzkiego dla płk. W. Skórzewskiego do miasta Wschowy – 7000 zł, b.m., 30 III 1734 r., s. 3–4.

⁵⁶ J.A. Palędzki do J. Tarły, Łębork, 21 IV 1734 r., w: *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 106–107.

⁵⁷ S. Truchim, *Konfederacja Dzikowska*, Poznań 1921, s. 39.

Tabela 3. Realizacja decyzji finansowych zjazdu konfederacji partykularnej województw poznańskiego i kaliskiego z 21 VI 1734 r.

Lp.	Suma przyznana przez zjazd	Wyliczenie na podstawie tylko zachowanych asygnacji (w zł)	Liczba miast, dla których wystawiono zachowane asygnacje*	Wyliczenia na podstawie tylko zachowanych kwitów (w zł)	Liczba miast, z których zostały wystawione zachowane kwity*	Wyliczenia na podstawie analizy asygnacji, kwitów oraz rejestrów KSP (w zł)	Liczba miast objętych obciążeniami na podstawie asygnacji, kwitów i rejestrów*
1.	30 tys. zł (dla wojsk J.A. Pałędzkiego)	19 475	21	10 275	12	12 275	14
2.	40 tys. zł dla J.A. Pałędzkiego	17 550	10	15 150	9	17 550	10
3.	15 tys. zł dla W. Skórzewskiego i jego oddziału	19 800	8	2500	2	14 800	6
4.	10 tys. zł dla S. Moszczeńskiego	6000	4	5000	3	6000	4
5.	100 tys. zł dla wojsk pod komendą J. Tarły (1734–1736)	69 880	31	18 229	8	57 119	33
	100 tys. zł dla wojsk pod komendą J. Tarły rozliczane po 1737 r.	31 705	29	24 232	14	31 705	29
6.	Środki nieprzydzielone do żadnej z powyższych pozycji, ale dotyczące wojny	12 900	7	18 748	15	75 027	45
Razem		177 310	*	94 134	*	214 476	*

Legenda: * – liczba miast nie może być zsumowana, gdyż te same miejscowości pojawiają się w poz. 1–6.

Źródło: AP Poznań, KSP 26, 40, 79–94, 144; AGAD, Papiery Tarłów, sygn. 4.

dysproporcje. Dopiero przyporządkowanie informacji z rejestrów do asygnacji i kwitów zmienia miejscami obraz, choć w tym wypadku również nie jesteśmy w stanie zestawić wszystkich, dlatego też pozycja 6 w tabeli 3 wyniosła aż **75 027 zł**. Wliczone są tam sumy, które w zestawieniach są opisane jako pobrane i zapewne wiele z nich należy do każdej z pozostałych pozycji w tabeli, jednak rejestry i inne materiały tej informacji kierunkowej nie podają.

Pierwsza z sum przyznanych Pałędzkiemu (poz. 1) była przede wszystkim asygnowana na utrzymanie poszczególnych chorągwi i oddziałów konfederackich. Zachowane asygnacje wskazują sumę 19 475 zł do przeszło 21 miast. Faktycznie jednak w przypadku pięciu nie widać realizacji, na łączną kwotę 3200 zł, jedna z pozycji w asygnacji została anulowana (Oborniki – 1 tys. zł) po rozejściu się chorągwi Bartoszewicza i wystawiono nowy dokument na Władysława Skórzewskiego⁵⁸. W dwóch przypadkach stan asygnacji nie pozwala odczytać, do jakich miast skierowane były oddziały⁵⁹. Prawdopodobnie również druga pula środków przyznana Pałędzkiemu (40 tys. zł) była przekazana głównie na oddziały konfederackie, choć wśród części uczestników zjazdu z czerwca 1734 r. krążyły opinie, że dla własnych potrzeb wyznaczył sobie najlepsze miasta, gdzie bez większych problemów możliwa będzie realizacja, pozostałe asygnacje były zaś o wiele trudniejsze do zrealizowania⁶⁰.

W przypadku nagrody, jaką otrzymał płk Władysław Skórzewski, zasadniczo możliwe są dwie interpretacje. Pierwsza zakłada, że otrzymał już wcześniej od Pałędzkiego 10 tys. zł, co zostało podwyższone do 15 tys. zł. Druga możliwość jest taka, że obie sumy były przyznane osobno, otrzymać miał więc od sejmiku 25 tys. zł. Niestety, nie zachowało się do tej sprawy zbyt wiele kwitów. Pałędzki wystawiał jeszcze w lutym 1735 r. asygnację ponaglącą miasto do wydania chociaż 4 tys. zł⁶¹. Ona również jest wprowadzona do rejestrów i rozliczona, co tym bardziej utrudnia określenie, ile faktycznie z samej Wschowy pobrano środków dla tej sprawy i ogólnie. Wychodzi bowiem, że wpierw wybrano 6 tys., potem 4 tys., 7 tys. i znów 6 tys. zł. Jest to mało prawdopodobne, a było jeszcze kilka innych miast, z których Skórzewski miał pobrać swoją

⁵⁸ AP Poznań, KSP 81, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla płk. W. Skórzewskiego do Obornik – 1000 zł, Zduny, 25 II 1735 r., s. 8.

⁵⁹ AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Pałędzkiego na chorągiew S. Moszczeńskiego, Kalisz, 25 VI 1734 r., s. 60.

⁶⁰ Listy W.M. Miaskowskiego oraz P. Sokolnickiego do J. Tarły, Kalisz, 26 VI 1734 r., w: *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 138–142.

⁶¹ AP Poznań, KSP 81, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla płk. W. Skórzewskiego do Wschowy – 4000 zł, Zduny, 25 II 1735 r., s. 6.

nagrodę. Mimo że przyjąłem drugą możliwość interpretacyjną, w mojej ocenie pozycje 4 tys. i drugie 6 tys. nie powinny być uwzględniane, gdyż jest to błąd lub rozliczenie cząstkowe.

Nie ma natomiast takich wątpliwości i problemów przy analizie środków przyznanych Stefanowi Moszczeńskiemu, sekretarzowi konfederacji. Co dość interesujące, rozliczał ją dopiero po zakończeniu wojny, głównie we wrześniu 1737 r. Z wyliczenia wiemy jedynie o kwocie 6 tys. zł, istnieje jednak wiele pozycji, uwzględnionych w tabeli 3, przy których również pojawia się Moszczeński, zapewne więc w tym wypadku można pokusić się o stwierdzenie, że całość została rozliczona⁶².

Do najważniejszych postanowień zjazdu kaliskiego należała ta część uchwały, która postanawiała: „dogadzając potrzebom wojska naznaczamy sumę 100 tys. złp, [221v] na które żeby jm. pan marszałek województw naszych wydał asygnacje do miast i miasteczek, ex retentis czopowego i szelężnego ab ultima quietatione należących”⁶³. Mimo że uchwała weszła w życie, oczekiwania przedstawicieli wojska były większe. Piotr Sokolnicki chorąży wschowski w liście do Jana Tarły wojewody lubelskiego zwrócił uwagę, że:

Wielkie były *obstacula ex odio* [przeszkody z niechęci] (jakom powiadał odjeżdżając) ku posłom naszym i gdyby byli *ad placitum* [do upodobania] i wojsku by bardziej *placuisent* [dogodzili]. Drugie *obstacula* [przeszkody] były *ex privato* [z prywatnego] wielu *interesse* [interesu], bo każdy osobno brać chciał *modo contradictionis* [sposobem kontradycji], jakoż niektórzy wyrobili *per subordinatos* [5v] *amicos* [przez związanych z sobą przyjaciół] i więcej między siebie wzieni, niż wojsku dali. Zwłaszcza u samych wojskowych *privata commoda publicis praevalabant* [prywatne wygody interes publiczny przeważały]. Naznaczone 100 tysięcy z remanentów dużo są trudne do wybrania, ile gdy sobie ichm. insi najpewniejsze *procurant* [zapewniają] asygnacje i pewnie teraz na [Jana Pawła] Sybilskiego pospieszą ku niemieckim miastom⁶⁴, gdzie jest pewniejsze czopowe, niż potkanie się. Mnie choć dawano, nie chciałem *multitudine* [rzeszy] pretendentów wchodzić *in hanc aviditatem* [chciwość]⁶⁵.

⁶² Mam tu na myśli poz. 6, czyli środki nieprzyporządkowane, gdzie przy dokumentacji wymieniany jest Stefan Moszczeński, ale nie jest podana informacja, do jakiej puli środki należą.

⁶³ Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity i za uniwersałem marszałka konfederacji w Kaliszu, 21 VI 1734 r., w: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763...*, s. 110.

⁶⁴ Zapewne chodzi o miasta i miasteczka na pograniczu Wielkopolski ze Śląskiem, zasiedlone przez liczną ludność niemiecką i dość zamożne, np. Wschowa, Leszno.

⁶⁵ P. Sokolnicki do J. Tarły, Kalisz, 26 VI 1734 r., w: *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 138 (uzupełnienia i objaśnienia w nawiasach kwadratowych – G.G.).

Podobnego zdania był również Wojciech Maksymilian Miaskowski starosta gembicki, jeden z dwóch posłów od wojska do konfederatów, który wspominał:

że negocjacja nasza na imię jego *pro voto et desiderio cessit, magno nisi et molimine* [według słowa woli nastąpiła, prawie że nie siłą] wykołatałiśmy asygnacją na sto tysięcy. Co by nam z wielką łatwością było przyszło i w większej kwocie, gdyby nie tych przeszkody, o których ja *praesciae mente* [przewidując] upewniałem J.W. Dobrodzieja, [4v] bo jako z wszelkim respektem i ukontentowaniem przyjęły województwa propozycje nasze, słysząc o niewzruszonych dotąd *ullis adversitatibus* [żadnymi przeciwnościami] sercach *belligerantium* [wojowników], tak czyli przez jakąś antypatią, czyli *distincto odio* [szczególną niechęcią] uwiedzeni ichm. nowozaciężni, jedni *sub signis* [pod znakami], drudzy *viritim* [wszyscy] prawie, bo w znacznej liczbie zgromadzeni, *protervo ore multas vomelant contumelias* [bezczelnymi usty miotali liczne zniewagi] na wojsko, swoje tylko zaszczycając czyny, nam zaś *exprobrando* [wytykając] wszystko złe i sami tylko wyfukać na siebie chcieli wszystko, nam nic nie ustępując⁶⁶.

Faktycznie jednak na wojsko przeznaczono niecałe 100 tys. zł, gdyż z tej kwoty miały być zaspokojone pretensje trzech poszkodowanych właścicieli spichlerzy w okolicach Bydgoszczy. Asygnacja została wystawiona na 5400 zł do Poznania, co w tej sytuacji nie gwarantowało prędkiego zadośćuczynienia, gdyż stacjonowały tam wojska saskie. Ostatecznie dopiero po wojnie Stefan Garczyński jako marszałek Komisji Skarbowej Poznańskiej wystawił nowe asygnacje do miast Kcyni, Łabiszyna i Łobzenicy, a rodziny poszkodowanych mogły je zrealizować⁶⁷. Drugą, dodatkową dyspozycją, jaką miano wykonać, była wypłata 6 tys. zł dla posłów od wojska, Wojciecha Miaskowskiego, oraz Ignacego Wierusz-Kowalskiego; na tę kwotę wystawił Pałędzki asygnacje⁶⁸. Obaj wybrali wspomniane środki w latach 1734–1737⁶⁹.

⁶⁶ W.M. Miaskowski do J. Tarły, Kalisz, 26 VI 1734 r., w: tamże, s. 140 (uzupełnienia i objaśnienia w nawiasach kwadratowych – G.G.).

⁶⁷ AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla W.M. Miaskowskiego oraz I.W. Kowalskiego – Kalisz, 21 VI 1734 r.; AP Poznań, KSP-84, Asygnacje wystawione w tej sprawie przez S. Garczyńskiego, Poznań, 10 III 1738 r., s. 54, 63, 89.

⁶⁸ AP Poznań, KSP 79, Asygnacja J.A. Pałędzkiego dla W.M. Miaskowskiego oraz I.W. Kowalskiego do Pyzdr – 800 zł, Rogoźna – 400 zł, Czarnkowa – 1500, Wałcza – 1500 zł, Jastrowia – 1000, Frydlądka – 800 zł, Kalisz, 21 VI 1734 r., s. 64–65.

⁶⁹ AP Poznań, KSP 40, Assignationes et quietationes per civitates et oppida – circa liquidationem in Commissione ducillari et solidariae agitata porrecta; Kwity: AP Poznań, KSP 79, s. 39; AP Poznań, KSP 81, s. 24, 26; AP Poznań, KSP 84, s. 3, 34–37.

Pozostałą sumę, czyli 88 600 zł, miał rozdysponować Pałędzki wraz ze wspomnianym już rotmistrzem Konstantym Dunin-Borkowskim na oddziały podległe Janowi Tarle wojewodzie lubelskiemu. Jak wynika z tabeli 3, do końca wojny wydano łącznie asygnacji na przeszło 69 tys. zł. Zachowały się dane dla rozliczenia tych dokumentów z lat 1734–1735 na łączną kwotę **57 119 zł**. Z zachowanych relacji rotmistrza Dunin-Borkowskiego wynika, że pojawiały się wówczas problemy z realizacją całego przedsięwzięcia. Nawet między samymi dowódcami dochodziło do sporów o pieniądze. W pewnej chwili Dunin-Borkowski został nielegalnie aresztowany przez płk. Jana Zebrzydowskiego, który próbował wymusić oddanie pieniędzy, sam zaś pobierał je z miast, do których nie miał wyznaczonych asygnacji⁷⁰.

W drugiej połowie lat trzydziestych o dokonanie pełnej wypłaty zabiegał na forum Trybunału Skarbowego Radomskiego Wojciech Miaskowski stolnik wschowski; jego zdaniem województwa powinny były wypłacić jeszcze **33 482 zł, czyli można domniemywać, że rozliczone było już wówczas ok. 66 518 zł**. Ostatecznie doszło, jak już wspominałem, do kompromisu. Województwa miały wypłacić jeszcze 25 tys. zł. Stefan Garczyński kasztelan kaliski i ówczesny marszałek Komisji Skarbowej Poznańskiej wystawił w 1740 r. szereg asygnacji w tej sprawie. Łącznie zachowało się ich **16** na kwotę 23 718 zł⁷¹. Należy więc podejrzewać, że została ona w pełni uregulowana⁷². Łącznie od 1736 do 1750 r. rozliczono w ramach tej sprawy **31 705 zł**. W międzyczasie spłynęły bowiem jeszcze stare lub wystawione na nowo asygnacje i kwity, które dotyczyły wspomnianej sumy dla wojsk Tarły⁷³.

Podsumowując dotychczasowe ustalenia, wobec pewnych braków w materiałach można stwierdzić, że znane są nam uchwały i dyspozycje, które nakazywały wypłatę **227 tys. zł** z czopowego i szelężnego oraz 20 tys. zł, które miały wypłacić kahały żydowskie, czyli łącznie chodzi o sumę rzędu **247 tys. zł**. Co dość istotne, widać, że konfederacja, podobnie jak dawniej, korzystała w głównej mierze z czopowego i szelężnego, nie przejmując na gruncie formalnym podatków należących do skarbu centralnego, z wyjątkiem wspomnianego zarządzenia dla

⁷⁰ K. Dunin-Borkowski do J. Tarły, Obóz pod Parzymiechami, 17 IX 1734 r., w: *Z dziejów wojny o sukcesję polską...*, s. 166–167.

⁷¹ Asygnacje te znajdują się w: AP Poznań, KSP 86, s. 46, 52–54, 58–78, 106.

⁷² Z analizy rejestrów wynika, że na pewno rozliczono 23 718 zł (AP Poznań, KSP 40) wydaje się jednak niemal pewne, że jest w nim ujęta pozostała kwota, lecz nie została właściwie opisana, by ją przyporządkować.

⁷³ Zob. np. AP Poznań, KSP 86, s. 101, Asygnacja J. Tarły dla J. Bartoszewicza do Jutrosina – 1200 zł, Jaraczewa – 120 zł, Środy – 680 zł, Warszawa, 18 XI 1740 r.

kahałów. Niestety, jak już wspominałem, nie da się obecnie stwierdzić, czy Żydzi wpłacili środki. Warto jednak podkreślić, że w czasie trwania kolejnego konfliktu przeszło 30 lat później, czyli podczas konfederacji barskiej w Wielkopolsce, ówczesny związek partykularny przejmował już wszystkie rodzaje podatków, a nawet nakładał nowe⁷⁴.

W przypadku informacji o czopowym i szelężnym największe braki są widoczne w przypadku kwitów potwierdzających odbiór środków – dają nam one obraz jedynie dla **112 411 zł**, czyli niespełna połowy zarządzanych sum. Dlatego też, w mojej ocenie, nie można wyciągać daleko idących wniosków w kwestii intensywności pobierania środków, gdyż wiele z tych dokumentów wystawiano po 1736 r. Poprzez analizę rejestrów wraz z pozostałymi materiałami udało się wyliczyć, że w latach 1734–1750 samorząd sejmikowy wydał **243 412 zł** z czopowego i szelężnego. Niestety, nie da się określić, jaką faktyczną kwotę wydano w podczas wojny, a co było realizowane już jako zaległości z tego okresu. Suma wypłacona jest też wyższa niż faktycznie uchwalono z czopowego i szelężnego (**205 tys. zł**), prawdopodobnie jednak mogło zostać wydanych jeszcze kilka takich asygnacji jak dla Gorzeńskiego (**22,5 tys. zł**), których nie uwzględniono lub też w zawierusze wojennej Pałędzki po prostu wystawiał je bez większej kontroli, czy mieszczą się w ramach określonych przez zjazd środkach.

Należy w tym miejscu przypomnieć, że sytuacja związana z rozciągniętymi w czasie splątami należności podatkowych była stałą cechą systemu skarbowego Rzeczypospolitej⁷⁵. Niemniej jednak, pomimo pewnego kryzysu funkcjonowania samorządu sejmikowego województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1717–1763, można stwierdzić, że starano się rzetelnie realizować zaległości wynikające z czasów wojny o tron polski. Upominający się o asygnowane kwoty na ogół je otrzymywali. Interesujący jest także fakt, że w omawianym przypadku strona przeciwna, czyli zwolennicy Augusta III, którzy wojnę wygrali, zaakceptowali dyspozycje finansowe konfederatów spod sztandaru Leszczyńskiego, mimo że w czasie działań wojennych oskarżali ich o nielegalne pobieranie podatków⁷⁶. Ówczesny system skarbowy wymagał od uczestników wojen lub innych przedsięwzięć przeznaczania własnych środków

⁷⁴ W. Szczygielski, *Konfederacja barska w Wielkopolsce*, Warszawa 1970, s. 178–204, 328–345.

⁷⁵ Zob. R. Kołodziej, *Funkcjonowanie systemu podatkowego Rzeczypospolitej i jego wpływ na wojnę z Turcją w czasach Jana III Sobieskiego*, w: *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, F. Wolański, Katowice 2016, s. 239–252.

⁷⁶ G. Głabisz, *Pacyfikacja województw...*, s. 73.

prywatnych na prowadzone działania. Czynił tak m.in. Pałędzki, prawdopodobnie licząc, że jego zasługi nie zostaną zapomniane, a z czasem wynagrodzone w odpowiedni sposób. Jego śmierć ok. 1738 r. zniweczyła jednak ewentualne nadzieje na nagrodę. Nie widać także, aby rodzina upominała się o zaległe kwoty.

Trudno stwierdzić na obecnym etapie badań, czy kwota **247 500 zł** zarządzona do wybrania przez zjazdy i marszałka Pałędzkiego była dużym obciążeniem dla województw. Należy bowiem pamiętać, że również stronicy sascy wydawali wówczas asygnacje na swoje działania, poza tym pieniądze wybierały także wojska elektorskie. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że w latach 1696–1702 dochody województw poznańskiego i kaliskiego z czopowego i szelężnego wynosiły ok. 180 tys. zł⁷⁷. Gdyby przyjąć, że w latach trzydziestych było podobnie, to uwzględniając tylko konfederację pod laską Pałędzkiego, można uznać, że była to duża kwota, jednakże obecnie bez szczegółowych obliczeń wydatków drugiej strony trudno to stwierdzić⁷⁸. Zachowane materiały pozwalają na przeprowadzenie takiej analizy. Wymaga to jednak osobnego opracowania.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Papiery Tarłów, sygn. 4.

Archiwum Państwowe (AP) Poznań, Komisja Skarbowa Poznańska (KSP), sygn.: 26, 40, 79–95, 144.

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (BKórń), rkps 438.

Źródła drukowane

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego: lata 1733–1763, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015.

Z dziejów wojny o sukcesję polską. Listy Wielkopolan do Jana Tarły wojewody lubelskiego z lat 1734–1735, wyd. G. Glabisz, M. Zwierzykowski, Poznań 2018.

⁷⁷ M. Zwierzykowski, *Sejmik województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696–1702*, „Scripta Minora” 4, 2006, s. 467.

⁷⁸ Pewne wątki związane z finansowaniem przeciwnej strony wskazałem w: G. Glabisz, *Pacyfikacja województw...*, s. 83.

Opracowania

- Achremczyk S., *Konfederacja grudziądzka szlachty Prus Królewskich 1733–1734*, „Zapiski Historyczne” 48, 1983, nr 1–2, s. 103–130.
- Ciesielski T., *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009.
- Ciesielski T., *Potencjał militarny Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie polskiej wojny sukcesyjnej 1733–1735. Wybrane aspekty*, „Klio” 25, 2013, nr 2, s. 81–116.
- Ciesielski T., *Problematyka badań nad skarbowością polską i litewską czasów saskich (lata 1717–1764)*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 12, 2000, s. 95–108.
- Ciesielski T., *Stan badań nad skarbowością polską i litewską w wieku XVIII*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 8, 2003, s. 44–59.
- Ciesielski T., *W obronie Gdańska – działania wojsk polskich na Pomorzu i Kujawach 1733–1734*, „Studia Historyczno-Wojskowe” 2, 2008, s. 177–195.
- Dygdała J., *Realizacja reform skarbowych Sejmu Niemego z 1717 roku na przykładzie Prus Królewskich*, w: *Sejm Niemy. Między mitem a reformą państwa*, red. M. Zwierzykowski, Warszawa 2019, s. 202–241.
- Glabisz G., *Konfederacja partykularna województw poznańskiego i kaliskiego przy majestacie Stanisława Leszczyńskiego 1733–1735*, „Klio” 37, 2016, nr 2, s. 61–85.
- Glabisz G., *Pacyfikacja województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1734–1736*, „Wieki Stare i Nowe” 11/16, 2016, s. 67–95.
- Kołodziej R., *Funkcjonowanie systemu podatkowego Rzeczypospolitej i jego wpływ na wojnę z Turcją w czasach Jana III Sobieskiego*, w: *Pecunia nervus belli. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, F. Wolański, Katowice 2016, s. 239–252.
- Kriegseisen W., *Samorząd szlachecki w Małopolsce w latach 1669–1717*, Warszawa 1989.
- Lityński A., *Małopolskie sądy skarbowe do 1717 r.*, CPH, t. 24, 1972, nr 2, s. 107–124.
- Lityński A., *Problem szlacheckiego prawa zgromadzeń ziemskich w Polsce w XVII i XVIII w.*, CPH, t. 26, 1974, nr 1, s. 175–183.
- Lityński A., *Sejmikowe sądy skarbowe województwa płockiego do 1717 r.*, „Studia Iuridica Silesiana” 11, 1986, s. 77–103.
- Lisek A., *Obóz stanisławowski w województwie ruskim w okresie bezkrólestwa i wojny o tron polski w latach 1733–1736*, Kraków 2014.
- Lisek A., *Stanowisko szlachty województwa wołyńskiego wobec wydarzeń w Rzeczypospolitej w latach 1733–1736*, „Rocznik Przemyski. Historia” 45, 2009, nr 4, s. 3–28.
- Lisek A., *Stosunek szlachty województwa sandomierskiego do powtórnej elekcji Stanisława Leszczyńskiego i wojny o tron polski w latach 1733–1736*, w: *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, red. H. Lulewicz, M. Wagner, Siedlce 2013, s. 278–301.

- Niedziela R., *Pisma polityczne w okresie bezkrólewia i wojny o tron polski po śmierci Augusta II Mocnego (1733–1736)*, Kraków 2005.
- Nycz M., *Geneza reform skarbowych Sejmu Niemego. Studium z dziejów skarbowo-wojskowych z lat 1697–1717*, Poznań 1938.
- Panek A., *Stanowisko szlachty lubelskiej i jej przywódców wobec wojny o tron polski (1733–1735)*, w: *Polska – Saksonia w czasach Unii (1697–1763). Próba nowego spojrzenia*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1998, s. 126–146.
- Pawiński A., *Rządy sejmikowe w Polsce na tle stosunku województw kujawskich*, oprac. i wstęp H. Olszewski, wyd. 2, Warszawa 1978.
- Perłakowski A., *Jan Jerzy Przebendowski jako podskarbi wielki koronny (1703–1729)*, Kraków 2004.
- Perłakowski A., *Kariera i upadek królewskiego faworyta. Aleksander Józef Sułkowski w latach 1695–1738*, Kraków 2013.
- Prochaska A., *Przedmowa*, w: AGZ, t. 22: *Lauda sejmikowe*, t. 3: *Lauda sejmikowe wiszeńskie 1673–1732*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1914, s. XV–XXI.
- Przyboś K., *Sejmik województwa krakowskiego w czasach saskich (1696–1763)*, Kraków 1981.
- Rafacz J., *Sejmik gospodarski ziemi warszawskiej w latach 1717–1775*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego w Warszawie, Wydział II Nauk Historycznych, Społecznych i Filozoficznych” 32, 1939, nr 1–3, s. 2–6.
- Sejm Niemy. Między mitem a reformą państwa*, red. M. Zwierzykowski, Warszawa 2019.
- Szczygielski W., *Konfederacja barska w Wielkopolsce*, Warszawa 1970.
- Zwierzykowski M., *Geneza i konsekwencje reform sejmików w konstytucjach Sejmu Niemego*, w: *Sejm Niemy. Między mitem a reformą państwa*, red. M. Zwierzykowski, Warszawa 2019, s. 241–265.
- Zwierzykowski M., *Komisja Skarbowa Poznańska. Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2003.
- Zwierzykowski M., *Sejmik województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696–1702*, „Scripta Minora” 4, 2006, s. 404–492.

Grzegorz Głabisz

Financing of the war for the Polish throne 1733–1735 from the perspective of the particular confederation of the Poznań and Kalisz provinces
(Summary)

The analysed sources reveal that the particular confederation of the Poznań and Kalisz provinces in 1733–1735, by its resolutions and dispositions, ordered the payment of 227 thousand zlotys collected from three types of taxes: taxes on the sale and service of alcoholic beverages (the first one called in Polish *czopowe*, and the second *szeleżne*), and 20 thousand zlotys which were to be paid by the Jewish kehillot, i.e. a total of 247 thousand zlotys. One hundred thousand zlotys from this sum were to be transferred to the Crown army under

the command of Jan Tarło, Palatine of Lublin. What is significant is that the confederation, just as before, benefited mainly from *czopowe* and *szeleżne*, without formally taking over taxes belonging to the central treasury, except for the regulation for the kehillot.

Unfortunately, the source materials do not make it possible to fully determine which taxes were collected during the conflict and which afterwards. Through the analysis of registers, together with other source documents, it has been possible to calculate that in 1734–1750, the sejmik self-government spent a total of 243,412 zlotys from taxes on the sale and service of alcoholic beverages to cover the financial dispositions of the confederation. This means that there were more formal decisions on the payment of funds than those contained in the sejmiks resolutions and other preserved documents. It is also worth noting that despite the defeat of the Leszczyński camp, the supporters of Augustus III, who won the war, agreed that all unpaid assignments be carried out by the towns of Greater Poland in subsequent years.

Grzegorz Głabisz – dr, historyk; adiunkt badawczy w Zakładzie Historii Nowożytnej do XVIII wieku na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Specjalizuje się w nowożytnej historii politycznej, dziejach ustroju i skarbowości Rzeczypospolitej. Członek Polskiego Towarzystwa Historycznego i Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym. Jeden z głównych wykonawców grantów NPRH na edycje akt sejmikowych Wielkopolski właściwej w latach 1764–1793 oraz diariusza negocjacji pacyfikacyjnych i sejmu niemego – 12 VI 1716–1 II 1717, autorstwa A.S. Dembowskiego. Współwydawca wraz M. Zwierzykowskim edycji pt. *Z dziejów wojny o sukcesję polską. Listy Wielkopolan do Jana Tarły wojewody lubelskiego z lat 1734–1735*, Poznań 2018. Autor monografii pt. *Sejmiki Wielkopolski w latach 1764–1793*, Poznań 2022.

Grzegorz Głabisz – PhD, historian, associate professor in the Department of Early Modern History up to the Eighteenth Century at the Faculty of History of Adam Mickiewicz University. He specialises in modern political history and history of the political system, and treasury of the Commonwealth. Member of the Polish Historical Society and Polish Society for Eighteenth-Century Studies. One of the main executors of grants of the National Programme for the Development of the Humanities for editing records of the sejmiks of Greater Poland proper in 1764–1793 and diaries of the pacification negotiations and the Silent Sejm (12 June 1716 to 1 February 1717), by A.S. Dembowski. Co-editor, together with M. Zwierzykowski, of the book titled *Z dziejów wojny o sukcesję polską. Listy Wielkopolan do Jana Tarły wojewody lubelskiego z lat 1734–1735* (Poznań, 2018). Author of a monograph entitled *Sejmiki Wielkopolski w latach 1764–1793* (Poznań, 2022).

E-mail: gglabisz@o2.pl